

Per Bilde, *Josefus som historieskriver. En undersøgelse af Josefus' fremstilling af Gaius Caligulas konflikt med jøderne i Palæstina (Bell 2, 184-203 om (sic!) Ant 18, 261-309) med særligt henblik på forfatterens tendens og historiske pålidelighed, København 1983.*

Fra efteråret 66 til sommeren 67 ledede Josef ben Matthias jødernes forsvar af Galilæa imod romerne. Men efter fæstningsbyen Jotapatas fald overgav han sig til den romerske general Vespasian. Ifølge eget udsagn forudsagde han, at Vespasian skulle blive romersk kejser, og da det senere faktisk blev tilfældet blev han frigivet af Vespasian, der tog ham med til Rom, hvor han fik romersk borgerret under navnet Josefus Flavius (eller Flavius Josefus). I Rom skrev han sine værker – på græsk –, hvoraf *Den jødiske Krig* og *Jødernes Historie* er de mest kendte.

Formålet med denne bog er if. Per Bilde selv at ville præcisere "vor forståelse af Josefus' politiske og teologiske intentioner, af hans måde at behandle sine kilder på og dermed af hans pålidelighed som historieskriver" (p. 9), og det videre sigte hermed er at klarlægge skrifternes værdi "både for studiet af den samlede antikke jødedom og for udforskningen af Det ny Testamente og kristendommens grundlæggelse" (p. 10).

Efter et indledende kapitel, hvor problemstillingerne præciseres, følger tre længere kapitler med overskrifterne "Oversigt over den nyere Josefus-forskning med særligt henblik på spørgsmålet om Josefus' tendens" (pp. 20-61), "Historisk-kritisk detaljanalyse af kilderne til Gaius Caligulas konflikt med jøderne i Palæstina" (pp. 62-121), og "Josefus' tendens, kilder og historiske pålidelighed" (pp. 122-182). Bogen afsluttes med et omfattende noteapparat, litteraturliste, og registre.

Netop Josefus' frigivelse og nære forhold til den flaviske kejser slægt, der knuste det jødiske oprør, bragte ham i vanry, spe-

cielt i forrige århundrede. Man klandrede ham som overløber, som landsforræder, og man frakendte hans værker enhver historisk og litterær værdi. (Nogle hævdede sågar at han nok slet ikke engang selv havde skrevet dem!) Men, *sans comparaison*, har en række begivenheder siden 1940 åbnet manges øjne for at Josefus' indstilling vel ikke var synderligt heroisk, men nok så pragmatisk og klog som tingene stod: Romerne var den stærkeste militærmagt, og voldelig modstand førte kun til indre splid og blodige nederlag. Hvis jøderne skulle overleve som folk, samt bevare deres religion og skikke, måtte de samarbejde med de romerske ledere, hvoraf flere da også var at få i tale, når blot man mødte dem på deres betingelser. Der er mange nuancer imellem at blive henrettet og ligefrem at gøre tjeneste for besættelsesmagten.

Uden selv at gøre opmærksom på denne parallel yder Per Bilde et velkomment bidrag til den rehabilitering af Josefus som politiker og skribent, der har kendetegnet det meste af forskningen i de senere år. Grundigt afviser han en række af de teorier som tidligere har været fremsat om Josefus' upålidelighed mv., og han argumenterer overbevisende for den opfattelse at Josefus ærligt mente at gavne sit jødiske folk med sine skrifter. Josefus' værker karakteriseres som først og fremmest en appel til de romerske ledere om at fastholde den traditionelle tolerance- og beskyttelsespolitik over for jøderne; men det fremhæves at dette sigte ikke overskygger hans pålidelighed som skribent. Josefus er, konkluderer Bilde (p. 182), en "seriøs engageret jødisk historieskriver, der på én gang vil være sanddru, kæmpe for sit folk og underholde sit publikum". Denne konklusion forekommer velunderbygget.

Bilde vil ligefrem hævde (p. 155) at Josefus' tendens ikke "udtømmende kan forstås og beskrives som udtryk for politisk-apologetisk pragmatisme", men "tillige (synes) at afspejle en dybere overbevisning af religiøs og teologisk art". Her må jeg spørge om vi da ikke snarere ser et klassisk eksempel på at der ud af den pragmatiske politik vokser en religion (eller ideologi), som

atter påvirker den måde begivenhedsforløbet opfattes og beskrives på.

Et centralt afsnit af bogen behandler konflikten imellem kejser Gaius "Caligula" og jøderne i Palæstina. Ved en analyse af Josefus' skildring heraf vil Bilde søge en bedre forståelse af forfatterskabet som helhed. Dette eksempel er velvalgt, også fordi denne konflikt er elementært spændende.

Den begynder i foråret i året 40, da jøderne rev det kejsersalter ned som den ikke-jødiske befolkning havde rejst i byen Jamnia. (En episode, som nævnes af den anden jødiske kilde, Filon, men som Josefus ikke kender eller fortier?). Caligula bliver naturligvis rasende og beordrer den romerske statholder, Petronius, til i stedet at opstille en kæmpemæssig kejsersstatue i templet i Jerusalem. Der skal ikke megen kendskab til jødernes tankegang for at forstå deres reaktion; men selv i den romerske tradition var dette et udtryk for Caligulas stigende vanvid. Tacitus, som bestemt ellers ikke var jødevenlig, siger kort, at kun mordet på kejseren året efter forhindrede et åbent oprør (*Historiae* 5, 9, gengivet af Bilde, pp. 87 f.)

Denne tradition, som vi også finder hos Filon, vil Bilde imidlertid betegne som "uhistorisk" (p. 105). Ifølge ham var det tværtimod den jødiske konge Agrippa, som ved sin henvendelse til Caligula fik denne til at trække den skæbnesvangre beslutning tilbage. "Gaius skrev derfor til Petronius og befalede ham at lade statuen stå, dersom den allerede var anbragt, hvorimod han skulle afbryde kampagnen, dersom den endnu ikke skulle være fuldført" (Bildes parafrase p. 91 af Josefus, *Jødernes Historie* 301.) Noget tilsvarende siger Filon, som imidlertid lader Caligula tilføje at det fortsat er strafbart dersom nogen søger at hindre at der opstilles andre el. lign. for kejseren og dennes familie. Filon, som anser dette forbehold for en faktisk annullering af tilbagekaldelsen, hævder endvidere at Caligula pønsede på at gennemføre sit forehavende alligevel (Bilde, pp. 100 f., med henvisninger.)

Dette må der være mere om end Bilde vil indrømme; for følger vi det videre forløb hos Josefus sker der nu dette (Bilde, p.

99, med henvisninger): Caligula modtager et brev fra Petronius, som anbefaler at standse projektet. Caligula bliver rasende og sender ham en dødsdom for ulydighed. Denne dødsdom krydses dog af budskabet om kejserens bratte død. Men hvorfor bliver Caligula da så rasende over at Petronius anbefaler ham at gøre hvad han faktisk allerede skulle have gjort? En nærliggende mulighed ville være at kejseren havde regnet med at statuen allerede var under opsætning, og at tilbagekaldelsesordren kun skete på skrømt, men at han nu aner at Petronius bevidst har trukket sagen i langdrag.

Denne tolkning anfægter ikke Josefus' pålidelighed, men fører over i vurderingen af Petronius. Om denne skriver Bilde (p. 97): "Det vil derimod næppe kunne afgøres, hvad der bevægede ham, om han var sympatisk indstillet over for jøderne, . . . eller han var bestukket af Agrippa, som Gaius . . . antog. Det sidste er ikke mindre sandsynligt end det første".

Der er dog også en tredje og – forekommer det mig – mere sandsynlig mulighed: Efter at være ankommet til Judæa, må Petronius erkende at han ikke kan forhandle sagen til rette med de lokale ledere. (Vi må erindre at forbindelserne til de lokale aristokratier var et bærende princip i det romerske rigsstyre.) Han må tværtimod se i øjnene at projektets gennemførelse vil udløse et oprør. Det søgte romerne altid at undgå, hvortil kom at specielt et jødisk oprør ville indebære en farlig trussel for den østlige grænse til Partherriget, Roms arvefjende. Men Petronius måtte samtidig erkende at det ville være vanskeligt at få ordren omstødt, fordi så megen kejserlig prestige stod på spil.

Jeg efterlyser under alle omstændigheder en vurdering af den skildring Josefus giver af Petronius. Han er ikke alene en nøglefigur i denne begivenhed, men også til forståelsen af hvorledes Josefus søgte at påvirke sine romerske læsere. Bestikkelse og sympati for jøderne kan ikke have vakt andet end deres umiddelbare afsky!

Helten hos Josefus er den jødiske konge, Agrippa, og dette billede er if. Bilde (p. 97) "i god overensstemmelse med det indtryk, man kan få af portrætter af Agrippa på kongens mønter,

idet disse iflg. J. MEYSHAN røber intelligens, energi og godmodighed." Det undrer mig at en eller så fornuftig forfatter som Per Bilde kan falde for sligt sludder og vrøvl! Møntportrætter kan højest vise os hvorledes herskerne ønskede (og ønsker) at blive opfattet af undersåtterne.

Det er nu også den eneste fadæse jeg har fundet. Som faghistoriker har jeg med stor interesse fulgt hvorledes Per Bilde anvender det vi så ublufærdigt kalder for "historisk metode". Han opererer med tendens og pålidelighed, med primære og sekundære kilder, med kildernes afhængighed og forlæg. Og han er velorienteret i den oldtidshistoriske forskningsdebat. Men han savner faghistorikerens indgroede skepsis over for metodens muligheder.

Tilsyneladende tror Per Bilde at vi kan rekonstruere sandheden via historisk metode. Men det kan vi ikke. Det skyldes ikke kun at vore kilder er tendentiøse eller ligefrem løgnagtige. Det skyldes også den kendsgerning at deltagerne i én og samme begivenhed oprigtigt mener at deres beretning er sand, selv forelagt andre deltageres beretning om samme begivenhed eller samtidige dokumenter.

I sin indledning til sin disputats, *Besættelsesmagten og de danske nazister* fra 1970, skriver Henning Poulsen følgende (p. 20): "Skiftende tilstande og synspunkter er bl.a. kommet til at indtage en større plads i fremstillingen end konkrete begivenhedsforløb, fordi de sidstnævnte ikke har ladet sig udrede med tilstrækkelig sikkerhed". Jeg vil tilråde tilsvarende forsigtighed for antikken, hvorfra vi har så få dokumenter.

Men ingen tvivl om at Per Bilde kan godtgøre at Josefus er bedre end de fleste andre historieskrivere vi har fra antikken. Og det er ikke uden betydning, for han er et af de få eksempler vi har på at historien blev skrevet med andet end med de romerske magthaveres øjne. Om han af den grund kan anvendes som kilde til jødedommens historie, Det ny Testamente, og kristendommens grundlæggelse, afhænger af hvorledes vi vil bruge ham. Vi har ikke andet, vi er nødt til det, og – trods anførte kritik – viser Bildes bog at vi ikke er så ilde stedt som tidligere antaget.

Anmeldelse

Erik Christiansen
Lektor
Historisk Institut
Aarhus Universitet